

G i a y B é l a

A fordítás a lektor nyelvoktató munkájában

A fordítás, mint tevékenységi forma - annak ellenére, hogy a hagyományos grammatizáló-fordító módszerrel együtt az utóbbi évtizedekben visszaszorult - az idegennyelv-oktatásban fontos motivációs forrás és lehetőség. Különösen olyan körülmények között, amikor a nyelvoktatás nem a célnyelvi országban folyik, hanem külföldön. Az alábbiakban nem a professzionista fordító- és tolmácsképzés kapcsán lesz szó a fordításról, hanem arról kívánok beszélni, hogy a lektor hogyan használhatja fel a fordítást, mint módszert hallgatói érdeklődésének felkeltésére, motivációjuk erősítésére.

Az idegennyelv-oktatás egyik nagy ellentmondása, hogy a nyelvet tanulók jelentős része sohasem jut el a nyelvvországba, sőt rendszeres alkalma sincs az idegen nyelv kommunikációs célú gyakorlására. Ilyen körülmények között gyakran tapasztalható, hogy a nyelv tanulására fordított idő és energia, a megszerzett tudás holt tőke marad. A nyelvtudás alkalmazás hiányában rövid idő alatt megkopik, végül elfelejtődik. A nyelvtanfolyamok tele vannak permanens újrakezdőkkel. Ez arra hívja fel a figyelmünket, hogy nemcsak a nyelv tanulására kell lehetőséget teremteni, hanem a megtanultak szinten tartásával is többet kellene intézményesen törődni.

Van néhány olyan közismert tevékenységi forma, amely nem igényel különösebb anyagi befektetést vagy sok időt, és alkalmas nemcsak a nyelvtanulás szinten tartására, de fejlesztésére is. Az idegen nyelvű olvasás, tájékoztató (könyv, újság, rádió vagy tv-adások) lehetősége szín-

te mindenki számára adott. Ezeknek az információs forrásoknak a kihasználása érdekében a nyelvet tanulóknak ki kell alakítani az általános használatú, elsősorban az idegen nyelvről anyanyelvre való fordítás készségét.

Mielőtt ezzel a kérdéssel tovább foglalkoznánk, vessünk egy pillantást arra, hogyan értelmezi a nyelvoktatásmetodika a fordítás készségét. A nyelvoktatást alkotó készségek között meg kell különböztetnünk nyitott és zárt készségeket. Zártnak nevezhetők azok a készségek, amelyek egy adott oktatási fázis során kialakíthatók (ilyen pl. a helyesírás, a fonetikai rendszer, a grammatika elsajátítása stb.). Nyitottnak tekinthetjük azokat a készségeket, amelyek a kommunikációt lehetővé tevő szinten, vagy akár igen magas szinten is kifejleszthetők és fokozhatók, fejlesztési folyamatuk azonban teljességgel sohasem ér véget. (Ilyen pl. a szókincs elsajátítása.) Másrészt a nyelvtudást alkotó készségek feloszthatók szimplex és komplex készségekre. A szimplex készségek (pl. a beszéd, az olvasás) kifejlesztéséhez elégséges a célnyelv önmagában vett tudása, amely közvetlenül nem viszonylik az anyanyelvhez. A komplex készségek kialakításához azonban a célnyelv tudása mellett szükséges az anyanyelvhez való állandó viszonyítás is.

A fordítási készség mind a célnyelv, mint az anyanyelv grammatikai rendszerének, mindkét nyelv lexikájának és stilisztikájának aktív szinten álló tudásszintjét jelenti. Az általános és szakfordítás készsége zártnak tekinthető, míg a műfordítás készségét a nyitottak közé sorolhatjuk. A fordítás készségétől el kell határolni a tolmácsolási készséget, amely a forrás- és a célnyelv grammatikájának, lexikájának és stilisztikájának aktív, gyors, produktív használatát jelenti. Kialakításához a nyelvtudáson kívül olyan pszichikai adottságok is szükségesek, mint pl. a figyelem megosztásának képessége, a

lényegre koncentráció mellett a tartalomhoz kapcsolódó nyelvi formák és fordulatok rögzítésének és visszaadásának képessége stb. (A fentiekre lásd részletesebben Szentiványi Ágnes: Néhány gondolat a felsőfokú nyelvoktatás elméletéről Modern Nyelvoktatás, III, Bp., 1973. X. évf. 1-2. szám, 33-42.)

A külföldi egyetemeken magyart tanulók jelentős részének célja nem a nyelv önmagában vett tudása, hanem annak eszköz jellegű felhasználása. A célok között gyakran találkozunk a magyar kultúra különböző területei iránti megismerés vágyával. Ezeknek a hallgatóknak mihamarabb önállóan használható nyelvtudásra van szükségük. Az ilyen célú nyelvtanulásban kiemelten fontos szerepe van a fordítási készség kialakításának.

Felvetődik a kérdés, mikor és hogyan célszerű fordítással foglalkozni a viszonylag kis óraszámú nyelvtanítás-tanulás során. A fenti orientáció helyet kell hogy kapjon már a nyelvtanulás kezdeti stádiumában. A fordítás explicit alkalmazására azonban csak akkor kerülhet sor, amikor a hallgatóknak már viszonylag átfogó képük van a magyar nyelv rendszeréről. Ellenkező esetben ugyanis lépten-nyomon kiegészítő nyelvtani - lexikai stb. magyarázatokat kell fűzni a viszonylag sok ismeretlen elemet tartalmazó szöveghez.

Az alábbiakban egy fordítókörrel kapcsolatos tapasztalataimat foglalom össze, amelyeket 1972-1974-en a Kijevi Egyetemen szereztem. Magyar szakos hallgatóim nagy része a mai magyar prózát szerette volna megismerni, erre azonban orosz nyelven nem mindig nyílt lehetőségük. Így merült fel, hogy a szükségből erényt csinálunk, és fordítókört szervezünk. A fordítóköri foglalkozások természetesen a tanórai foglalkozásokon kívül folytak, a részvétel teljesen önkéntes alapon történt. Az előkészítés stádiumában a hallgatók orosz nyelven átfogó képet kaptak a magyar irodalomról, a stílusirányzatokról, a kiemelkedő alkotókról és a művelődéstörténeti háttérrel.

Ezeket országismereti tudnivalókkal egészítettük ki. Fentiek nélkül ugyanis reménytelen vállalkozás lett volna belekezdeni a magyar irodalmi művek fordításába. A nyelvi alapozás után a második tanévben mindenki nyelvtudásának, képességeinek megfelelő köznyelvi fordítási feladatokat kapott. Az itt felmerült gondokat részletesen megbeszéltük, rámutattunk a két nyelv között meglévő nyelvszemléleti azonosságokra és különbségekre, a nyelvi megformálás eltérő eszközeire. Később a legjobbak műfordítási feladatot kaptak. A mai magyar irodalomból Galambos Lajos, Karinthy Ferenc, Moldova György, Örkény István, Szakonyi Károly, Vámos Miklós egy-egy alkotásának fordítása volt a feladat. A fordítók előzetesen oroszul tájékoztatást kaptak az adott íróról, stílusának jellegzetességeiről, az adott műről. Majd az eredeti irodalmi szöveggel való megismerkedés következett. Ennek több fázisa volt: a mű többszöri elolvasása, a lexikai problémák tisztázása, a nyelvtani és stilisztikai kérdések megbeszélése, amelyet az orosz nyelvre való átültetés követett. Az első időben mindez rendkívül sok időt és egyéni foglalkozást igényelt. Végül az orosz nyelvre fordított szöveget a hallgatók közösen "lektorálták".

A sikerélmény fokozására - a minisztérium anyagi támogatásával - a fordításokat kis füzetekben kiadtuk, és az egyetem hallgatói között nagy sikerrel terjesztettük. A fordítás azon túl, hogy a magyar nyelv iránti érdeklődést végig fenntartotta, többszáz egyetemi hallgató figyelmét is felhívta a mai magyar irodalomra. A tanterem falai kitágultak, s valóban nem az iskolának, hanem az életnek tanultunk.

(1981.)